

Eläkkeensaajien Keskusliiton

VANHUSNEUVOSTO-OPAS

Hyvä ja aktiivinen vanhuus

Sisällys

JOHDANTO	3
Laki velvoittaa.....	3
Vanhusneuvostot tulevissa maakunnissa.....	5
Vanhusasiamies tulevissa maakunnissa.....	6
Avainluvut.....	6
ELÄKKEENSAAJIEN HUOLET	7
Pienituloisuus	8
Palvelu- ja asiakasmaksut.....	8
VANHUSNEUVOSTOT ORGANISAATIONA	9
Vanhusneuvoston perustehtävä.....	9
Vanhusneuvoston asettaminen	11
Vanhusneuvoston kokoaminen	11
Raamina suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi	12
MITEN VANHUSNEUVOSTO TOIMII	13
Toiminnan suunnittelu	14
Vastuualueista sopiminen ja työnjako.....	14
Perustoimintaedellytykset	15
Vaikuttaminen kunnassa, maakunnassa ja päättäjien kanssa	15
Tiedonkulun varmistaminen	15
VERKOSTOITUVAT VANHUSNEUVOSTOT	17
Toimintaa ohjaavat lait.....	21
Lähteet ja lisätietoa.....	23

Johdanto

Kuntia velvoitetaan huomioimaan ja huolehtimaan ikääntyneistä kuntalaisistaan. Jokaisella ikääntyneellä tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon ja palveluiden suunnitteluun. Vanhusneuvostojen rooli on merkittävä ikääntyneiden kuntalaisten hyvinvoinnin edistäjänä. Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry haluaa olla vahvasti mukana kehittämässä ja tukemassa vanhusneuvostojen toimintaa ja on siksi tehnyt tämän oppaan jäsentensä työn tueksi.

Vanhusneuvosto on yksi lakisääteinen ja pysyvä yhteistyöväylä ikääntyneiden ihmisten osallistua ja vaikuttaa kuntalaisena omiin asioihinsa. Vanhusneuvoston toimintaa koskevat säännökset on koottu kuntalakiin ja tulevaan maakuntalakiin.

Tulevaisuudessa tulee entistä vahvemmin kiinnittää huomiota vanhusneuvoston toiminnan näkyvyyden ja vaikuttavuuden lisäämiseen sekä sen aseman vahvistamiseen aktiivisena toimijana.

Laki velvoittaa

Vanhusneuvostojen asettamista ja niiden toimintaa säätelevät laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli ns. vanhuspalvelulaki (980/2012, §5, §6, §11), kuntalaki (410/2015, §22, §27) sekä tuleva maakuntalaki (§23, §26), joka vielä tässä vaiheessa on valmistelussa.

Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan ja kunnalla on yhteistyön velvoite. Kunnanvaltuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Näitä tapoja ovat esimerkiksi erilaiset kuulemiset ja asukkaiden mielipiteiden kerääminen kuntalaisilta.

Kuntalaissa pykälässä 27 tuodaan esiin kunnanhallituksen velvoite asettaa vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamis-

mahdollisuuksien varmistamiseksi. Kunnan on myös huolehdittava sen toimintaedellytyksistä.

Vanhuspalvelulaki tuli voimaan heinäkuussa 2013 ja se toi kunnille velvoitteen asettaa vanhusneuvosto viimeistään vuoden 2014 alusta. Kuntaliiton kuntakyselyn (Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014) mukaan yli 90 prosentilla kunnista oli jo ennen vanhuspalvelulain voimaantuloa vanhusneuvosto. Vanhuspalvelulain vanhusneuvostopykälää 11 muutettiin vuonna 2015.

Tämän muutoksen myötä vanhusneuvostosta säädetään kuntalain (410/2015) pykälässä 27. Vanhuspalvelulaki (§11) edellyttää, että vanhusneuvosto on otettava mukaan suunnitelman valmisteluun ikääntyneen väestön tukemisesta (§5) sekä palvelujen riittävyyden ja laadun arviointiin (§6).

Vanhuspalvelulain pykälässä viisi todetaan kunnan velvoitteesta laatia suunnitelma toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden

ULLA WALLINSALO

henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Suunnitelma on laadittava osana kunnan strategista suunnittelua.

Vanhuspalvelulain pykälä kuusi säädetään kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vastuusta arvioida iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien sosiaalipalvelujen riittävyyttä ja laatua alueellaan. Niiden arvioimiseksi kunnan on kerättävä säännöllisesti palautetta palveluja käyttäviltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä kunnan henkilöstöltä.

Lisäksi kunnan on koottava tiedot palveluihin käytetyistä taloudellisista voimavaroista sekä henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Arvioinnissa on myös otettava huomioon sosiaaliasiamiehen vuosittaisessa selvityksessä esitetyt havainnot.

Vanhusneuvostot tulevissa maakunnissa

Oppaan julkaisuvaiheessa maakuntaudistus on valmisteluvaiheessa. Maakuntien vanhusneuvostojen asema noudattelee pääsääntöisesti kuntien vanhusneuvostojen asemaa ja oikeutusta. Tulevan maakunnan ja kuntien vanhusneuvostojen yhteistyön kehittämiseen ja keskinäisen tiedonvälityksen varmistamiseen tulee paneutua. Kuntien äänen kuuluminen maakuntien vanhusneuvostojen kautta maakuntien valtuustoissa tulee varmistaa. Vain täten voidaan varmistaa ikäihmisten äänen kuuluminen maakunnan päätöksenteossa.

Luonnoksessa uudeksi maakuntalaiksi (§26) kuvataan maakunnan vaikuttamistoimielimet, joita ovat nuorisovaltuusto sekä vanhus- ja vammaisneuvosto. Laki edellyttää maakuntahallituksen asettavan ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi maakunnan vanhusneuvoston.

Vanhusneuvoston jäsenet tulee valita maakunnan kunnissa toimivien vanhusneuvostojen jäsenistä siten, että kustakin vanhusneuvostosta valitaan vähintään yksi edustaja.

Maakunta voi valita palvelujen käyttäjien edustajia maakunnan toimieliimiin sekä suunnitella ja kehittää palveluja yhdessä kuntalaisten kanssa. Maakunta voi järjestää mahdollisuuksia osallistua maakunnan talouden suunnitteluun esimerkiksi osallistavan budjetoinnin avulla. Tämä tukee asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

Maakuntauudistus on valmisteilla. Ensimmäiset maakuntavaalit suunnitellaan järjestettäväksi lokakuussa 2018. Asukkaat valitsevat vaaleilla ensimmäisen maakuntavaltuuston. Tämän jälkeen maakuntavaalit järjestetään neljän vuoden välein kuntavaalien yhteydessä huhtikuussa. Tämänhetkinen tavoite on, että uudet maakunnat aloittavat toimintansa vuoden 2020 alusta.

Maakunnan vastuulla on tämän jälkeen muun muassa sosiaali- ja terveydenhuolto sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Lisäksi maakunnat vastaavat alueiden käytön suunnittelusta ja ohjauksesta, maakuntakaavoituksesta, rakennustoimen edistämisestä, liikennejärjestelmäsuunnittelusta, alueellisesta tienpidosta, kulttuurin ja liikunnan edistämisestä sekä yhteispalveluiden alueellisesta järjestämisestä ja kehittämisestä.

Vanhusasiamies tulevissa maakunnissa

Vanhusasiamies on ikääntyneiden etujen ja oikeuksien turvaajana tarpeellinen. Eri alueilla toimivien vanhusasiamiesten tehtävänä olisi alueidensa ikääntyneen väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämistoimenpiteiden ja palvelujen saatavuuden seuranta, laadun valvonta sekä niistä raportointi.

Vanhusasiamiehet toimisivat osaltaan myös ikääntyneiden ohjaajina heidän tarvitsemiensa palvelujen äärelle. Vanhusasiamiehen tehtävänä olisi toimia tiiviissä yhteistyössä maakunnallisen vanhusneuvoston, alueensa kuntien vanhusneuvostojen sekä alueellaan toimivien ikäihmisiä edustavien järjestöjen kanssa.

Avainluvut

Vuoden 2016 lopussa Suomen 5,5 miljoonasta kansalaisesta joka viides oli vähintään 65-vuotias. 100 vuotta täyttäneitä oli 815, joista miehiä 135 ja naisia 680.

Vuonna 2030 ennustetaan 65 vuotta täyttäneiden osuuden väestöstä nousevan 25,6 prosenttiin, silloin heitä arvioidaan olevan noin 1,5 miljoonaa. Vuoteen 2050 mennessä osuus nousee jo 27,3 prosenttiin.

Lähes joka toisessa kunnassa eläkkeensaajien osuus kunnan asukkaista on yli 40 prosenttia ja 29 kunnassa heitä on yli puolet väestöstä.

Jokaisen vanhusneuvoston on hyvä toimintansa alkaessa selvittää ja päivittää säännöllisesti avainluvut oman vanhusneuvoston alueella.

Eläkkeensaajien huolet

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry toteuttaa kolmen vuoden välein kyselyn nimeltä Huomisen kynnyksellä. Kyselyllä kartoitetaan 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymiä ja ajatuksia. EKL on yksi EETUn jäsenjärjestöistä.

2016 toteutetun kyselyn mukaan ikäihmisten suurimmat ongelmat tämän päivän Suomessa ovat eläkkeiden pienuus, yksinäisyys sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus. Nämä samat asiat näyttävät huolena myös 10 vuoden kuluttua. Ikääntyneen usko ja luottamus tulevaisuuteen, palveluiden saatavuuteen ja pärjäämiseen ei näyttäydä hyvänä.

KUVA PALJA

Pienituloisuus

Pienituloisia vuonna 2015 oli 634 000 henkeä. Pienituloisiksi katsotaan ne, joiden tulot jäävät pienemmiksi kuin 60 prosenttia kansallisesta keskitulosta. Yksinasuva suomalainen on pienituloinen, jos kuukaudessa jää verojen jälkeen käteen alle 1 185 euroa.

Pienituloisuus on vähentynyt eniten 65 vuotta täyttäneellä väestöllä vuoteen 2007 verrattuna. Pienituloisuus on kuitenkin erittäin yleistä 75 vuotta täyttäneillä. Heistä lähes 19 prosenttia kuului pienituloiseen kotitalouteen. Ikääntyneiden naisten ja erityisesti yksin asuvien naisten pienituloisuus on yleisempää kuin ikääntyneiden miesten. Sosioekonomisista ryhmistä lukumääräisesti eniten pienituloisia on eläkkeensaajissa.

Suomessa köyhyys- tai syrjäytymisuhan alla elää arviolta 896 000 henkilöä. Suuri osa selittyy pienituloisuudella. Keskimäärin kolme neljästä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevasta on pienituloisia.

Palvelu- ja asiakasmaksut

Vuoden 2017 alusta sairastamisesta syntyviä kustannuksia tasaa kolme eri maksukattoa: terveydenhuollon maksukatto sekä lääke- ja matkakatot, jotka ovat yhteensä 1596,13 euroa kalenterivuodessa.

Terveydenhuollon palvelumaksuihin on tehty merkittäviä korotuksia ja lääkekorvauksien sekä Kelan matkakustannuksien omavastuuosuuksia on kasvatettu rajusti viimeisten vuosien aikana. Takuueläkettä heikennettiin vuoden 2017 alusta, sen ollessa tällä hetkellä 760,26 euroa kuukaudessa. Lisäksi takuueläkkeensaajien käytettävissä olevat tulot laskivat asumiskustannusten jälkeen 3–5 prosenttia vuodesta 2016.

Vanhusneuvostot organisaationa

Vanhuspalvelulain valmistelun aikaan, vuoden 2012 marraskuussa, Kuntaliitto teki kyselyn Suomen vanhusneuvostojen tilanteesta lähettämällä kyselyn Manner-Suomen 320 kunnalle. Kunnan oma tai useamman kunnan vanhus- tai vanhus- ja vammaisneuvosto oli 91 prosentilla Manner-Suomen kunnista.

Kyseisen vuoden lopussa maassa toimi 225 vanhusneuvostoa. Yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja oli 50. Vanhusneuvosto tai vammais- ja vanhusneuvosto puuttui 29 kunnalta.

Vanhusneuvostot olivat siis pääsääntöisesti olemassa jo ennen vanhuspalvelulain voimaantuloa heinäkuussa 2013. Lain myötä kunnille tuli velvoite asettaa vanhusneuvosto viimeistään vuoden 2014 alusta. Lähes jokaisessa vanhusneuvostossa oli edustus eläkeläisjärjestöistä.

Eläkkeensaajien Keskusliitto kartoitti vuodenvaihteessa 2016 jäsenistönä näkemystä vanhusneuvostojen toiminnasta, sen sisällöstä ja tilasta sekä tulevaisuuden näkymistä. Kyselyn tulokset vastasivat pääsääntöisesti Kuntaliiton tekemän kyselyn tuloksia.

Vanhusneuvostojen toiminnan ja sen edellytysten turvaamisessa taloudellisesti on vielä kehitettävää. Vaikka suurimmalle osalle jäsenistä maksetaan kokouspalkkio ja vanhusneuvostolle on varattu määräraha kunnan talousarviossa, 40 prosenttia vastaajista koki, ettei riittäviä toimintaedellytyksiä ole.

Vanhusneuvoston perustehtävä

Vanhojen ihmisten hyvän elämän kulmakiviä ovat turvallinen ympäristö, läheiset ihmiset, ystävät, naapurit sekä jokapäiväisten palvelujen helppo saatavuus. Näiden asioiden ja niihin liittyvien toimenpiteiden tulisi olla kaikkien vanhusneuvostojen työllistillä.

Vanhusneuvostot ovat kunnan vaikuttamiselimiä. Vanhusneuvostojen tehtäväkenttä on laaja ja se toimii alueellisesti monin eri tavoin. Kunnan on

annettava vanhusneuvostolle mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, tuottamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Sellaisia ovat ikääntyneen tavalliseen arkeen eli esimerkiksi jokapäiväiseen elämiseen, asumiseen, terveyspalvelujen ja muun asioinnin, kuten kaupassakäynnin saatavuuteen ja kauppojen sijoittamiseen liittyvät asiat, mutta myös liikenteeseen ja kulttuuriin liittyvät kysymykset ovat vanhusneuvostojen asialistalla.

Vanhusneuvoston perustehtävänä on vaikuttaa kunnan toiminnan

- suunnitteluun
- valmisteluun
- tuottamiseen ja
- seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vanhusväestön
 - hyvinvoinnin
 - osallisuuden
 - elinympäristön
 - asumisen
 - liikkumisen
 - päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai
 - heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta.

Vanhusneuvoston asettaminen

Kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Sen on huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä.

Vanhusneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen, mutta suotavaa on, että vanhusneuvosto ja vammaisneuvostoa ei yhdistettäisi. EETU ry on lähettänyt kunnille kirjeen, jossa se kehottaa kunnan-/kaupunginhallituksen asettamaan vanhusneuvoston jäsenet EETUun kuuluvien eläkeläisjärjestöjen jäsenistä.

Vanhusneuvoston kokoaminen

Hyvä vanhusneuvosto on kunnanhallituksen asettama kokoonpano kunnan alueella toimivista ja kunnan ikääntyneitä edustavista eläkeläis- ja vanhusjärjestöistä sekä kunnan viranhaltijoista. Vanhusneuvoston toiminnassa on oleellista kaikkien toimijoiden sitoutuminen vanhusneuvoston toimintaan ja sen kehittämiseen.

Neuvoston puheenjohtajan ja sihteerin tehtävien hoitaminen edellyttää perehtyneisyyttä ja sitoutumista vanhusten asioihin kunnassa. Kunnan- ja kaupunginhallitus asettavat päätöksellään puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä nimittää sihteerin. Sihteerin tehtäviä hoitaa usein kunnan viranhaltija.

Vanhusneuvoston jäsenillä on usein nimettynä varahenkilö joustavan toiminnan ja jatkuvuuden turvaamiseksi. Hyvä yhteistyö eri toimijoiden välillä turvaa tiedonkulun ja toiminnan sujuvuuden. On hyvä, että neuvosto tapaa aihealueeseen liittyen kunnan asiantuntijoita laajasti.

Kunnan- tai kaupunginhallitus asettaa vanhusneuvoston toimikaudekseen, joka on kaksi vuotta. Usein toimikautta jatketaan seuraavat kaksi vuotta. Näin vanhusneuvoston toimikausi on valtuustokausi (neljä vuotta), joka osaltaan turvaa toiminnan pitkäjänteisyyden ja jatkuvuuden.

Vanhusneuvostolle on turvattava mahdollisuudet riittäviin ja tarpeen mukaisiin tapaamisiin, kehittämistyöhön, vaikuttamiseen ja näkyvyyteen.

Vanhusneuvostojen toiminnan edellytyksenä on hyvä yhteistyö ja kumppanuus monien toimijoiden kanssa. Näitä ovat mm. kunnan eläkeläiset, järjestöt (eläkeläis-, potilas- ja vammaisjärjestöt), kunnan päättäjät ja virkamiehet sekä muut mahdolliset yhteistyökumppanit ja toimijat, kuten seurakunta, oppilaitokset, kansanopistot ja yrittäjät.

Raamina suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi

Kunta laatii suunnitelman toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Vanhusneuvosto on mukana valmistelemaan suunnitelmaa.

Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Suunnitelma on laadittava osana kunnan strategista suunnittelua. Suunnitelma sisältää arvion ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tilasta, ikääntyneelle väestölle tarjolla olevien palvelujen riittävydestä ja laadusta sekä ikääntyneen väestön palveluntarpeeseen vaikuttavista tekijöistä.

Suunnitelmassa on määriteltävä tavoitteet

- ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi
- ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi.

Lisäksi määritellään toimenpiteet, voimavarat, tarvittava yhteistyö ja vastuut eri tahojen kanssa, jotta tavoitteet toteutuvat.

Suunnitelman hyväksyy kunnanvaltuusto ja se on tarkistettava valtuustokausittain.

Vanhusneuvostot tulee osallistaa palvelujen riittävyden ja laadun arvioimiseen. Kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on vuosittain arvioitava iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien sosiaalipalvelujen riittävyttä ja laatua alueellaan. Palvelujen laadun ja riittävyden arvioimiseksi on kerättävä säännöllisesti palautetta palveluja käyttäviltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä kunnan henkilöstöltä.

Lisäksi kunnan on koottava tiedot palveluihin käytetyistä taloudellisista voimavaroista sekä henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon sosiaaliasiamiehen vuosittaisessa selvityksessä esitetyt havainnot. Sosiaaliasiamiehen lisäksi on oleellista saada ikääntyneiden tueksi vanhusasiamiehet.

Vanhusasiamiehen asema ja maksuttomat palvelut tulee saada osaksi tulevien maakuntien vakiintunutta toimintaa. Tässä työssä vanhusneuvostojen aktiivinen toiminta ja vaikuttaminen on merkityksellistä.

Miten vanhusneuvosto toimii

Vanhusneuvoston oleellinen tehtävä on vaikuttaa alueellaan ikääntyneen väestön arkeen ja elämänlaatuun. Merkittävä toiminnanmuoto on esitysten, aloitteiden ja lausuntojen laatiminen. Päätöksentekoon vaikuttaminen on myös EKL:n vanhusneuvostokyselyn mukaan keskeistä.

Vanhusneuvoston toiminnassa on merkittävää näkyvyyden ja vaikuttavuuden lisääminen sekä neuvoston aktiivisuus ja toimintaedellytysten vahvistaminen.

Vanhusneuvostojen toiminnan arkea kuvaa erilaisten tapahtumien suunnitteluun ja järjestämiseen osallistuminen. Vaikuttaminen ja osallistuminen asumisen, liikenteen ja ympäristön kehittämiseksi on tavallista.

Myös lausunnot ja kannanotot kaupungin päätöksentekoon liittyen esimerkiksi julkiseen liikenteeseen, kokoontumistilojen saatavuuteen tai terveydenhuollon palveluihin tai puoltava lausunto palvelusetelin käyttöön otosta palvelutalossa asumiseen voivat olla esimerkkinä.

Osallisuus erilaisissa kehittämishankkeissa sekä hyvinvoinnin ja terveyden sekä sosiaali- ja terveystalouden kehittämiseksi tuo esiin ikääntyneen väestön näkökulman, tarpeet ja toiveet. Huomio tulee kiinnittää muun muassa vanhusten toimeentulon varmistamiseen, ennaltaehkäisevään terveydenhoitoon, kattavaan kotihoitoon, sairauksien laadukkaaseen hoitoon ja osaavaan saattohoitoon. Vanhusten tahdon kunnioittaminen ja tahdon noudattaminen on oltava vahva ohjenuora toiminnassa.

Asuminen, liikenne ja ympäristö sekä harrastus- ja kulttuuritoiminta ovat keskeisiä vanhusneuvoston toiminnan kiinnostuksen alueita. Muun muassa monipuolinen kotona asumisen tukeminen, mutta myös yksinäisyyden ennaltaehkäisy ja poistaminen on merkityksellistä.

Vanhusneuvostojen tulee olla tukemassa myös tietotaidon opetusta ikäihmisille ja siten vahvistamassa heidän osallisuuttaan kaiken aikaa digitalisoituvammassa Suomessa.

Liikunnan, kulttuurin ja arjen viihtyvyyden parantaminen lisää ikääntyneen väestön hyvinvointia ja toimintakyvyn säilyttämistä ja edistämistä.

Toiminnan suunnittelu

Toimintasuunnitelma auttaa vanhusneuvostoa toimimaan ja kehittymään tavoitteellisesti.

Toimintasäännössä määritellään

- vanhusneuvoston lakisääteiset ja mahdolliset muut tehtävät
- jäsenten lukumäärä
- toimikausi
- puheenjohtajan valinta, ellei sitä ole asettamispäätöksessä määrätty
- sihteerin tehtävien hoitaminen, ellei niitä ole asettamispäätöksessä määritelty
- toimintasuunnitelman laatiminen ja toimintakertomuksen antaminen
- talousarvio eli kunnan antaman määrärahan käyttösuunnitelma ja tilinpäätös

Vastuualueista sopiminen ja työnjako

Kunnanhallitus valitsee vanhusneuvoston puheenjohtajan tai vanhusneuvosto itse, jos asiaa ei ole määritelty asettamispäätöksessä. Puheenjohtajalla on vastuu tiedonkulusta kaupungin hallintoon. Toiminnan tavoitteena tulee olla mahdollisimman varhainen asioiden esille nostaminen eli ns. etupainotisuus. Esimerkiksi maakuntien vanhusasiamiehen tehtävän perustamiseen vaikuttaminen jo maakuntauudistamisvaiheessa.

Vanhusneuvoston tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat kunnan sosiaali-toimi, terveydenhuolto, tekninen toimi ja sivistystoimi sekä mm. kansalais-opisto, seurakunnat, urheiluseurat ja eläkeläisjärjestöt.

Vanhusneuvoston työnjaosta sovitaan vastuualueittain. Jokaisella vanhusneuvoston jäsenellä tulee olla oma vastuualueensa esimerkiksi ns. lautakuntakummi-tyyli. Huomioon on otettava alueelliset erot. Yhteydenpito järjestöihin on tärkeää.

Vanhusneuvosto kytkee toimintansa kunnan strategiaan. On myös oleellista, että kunnalliset vanhusneuvostot pitävät kiinteää yhteyttä tuleviin maakuntien vanhusneuvostoihin mm. ennaltaehkäisevän toiminnan seurannan ja koordinoinnin näkökulmasta.

Perustoimintaedellytykset

Kunta ja tuleva maakunta osoittavat kokoustilan, huolehtivat kokousten järjestämisestä, vastaavat kokouksista aiheutuneista kustannuksista ja antavat tarvittaessa apua kokousasioiden valmisteluun sekä kokouksen sihteerin tehtäviin.

Vanhusneuvoston toimintaa varten tulee kunnan talousarviossa olla erikseen osoitettu määräraha, jonka riittävyys ja kohdentaminen tulee arvioida vuosittain. Rahoituksen turvaaminen vahvistaa, sitouttaa ja jäntevöittää vanhusneuvoston toimintaa. Kokouspalkkioiden maksaminen on perusteltua ja tärkeää määritellä vanhusneuvoston asettamisen yhteydessä ja viimeistään sen toimintakauden alkaessa.

Vaikuttaminen kunnassa, maakunnassa ja päättäjien kanssa

Oleellista on luoda alueelle sopivat hyvät yhteistyösuhteet eri toimijoiden kanssa. Tavoitteena on luoda vanhusneuvostolle selkeät ja vaivattomat yhteistyösuhteet kunnan, hallinnon ja päättäjien välille, jolloin todellinen vaikutusvalta on selkeää ja helppoa ja se myös toteutuu.

Vanhusneuvoston ja eri toimijoiden sujuvaan yhteistyöhön ja tiedonkulkuun panostaminen on oleellista vaikuttamistyön onnistumiseksi. Pysyvien käytänteiden ja yhteistyötapojen luominen ja niistä sopiminen on merkityksellistä. Niiden avulla on helppo pitää yllä säännöllistä ja saumatonta yhteydenpitoa.

Oleellista on, että vanhusneuvosto saa tietoonsa jo valmisteluvaiheessa, kun ikääntyneitä koskevia toimintoja tai palveluita ollaan suunnittelemassa. Toisaalta vanhusneuvosto voi helposti tuoda kunnan toimijoille esiin epäkohtia ja korjausehdotuksia esille tulevista asioista.

Tiedonkulun varmistaminen

Vanhusneuvoston tulee käyttää voimavaroja toimintansa tunnetuksi tekemisessä kuntalaisille. Näin varmistetaan vanhusneuvoston toiminnan tulosten saattaminen asukkaiden tietoon ja käyttöön.

Vanhusneuvoston on viestittävä aktiivisesti omasta toiminnastaan. Myös tiedon kulku vanhusneuvostolle on varmistettava, samoin kuin vanhusneuvoston ja sen jäsenten saavutettavuus.

Tiedottamista voidaan toteuttaa paikallislehtien, verkkosivujen ja tiedotteiden avulla. Esimerkiksi tietoisku ja tiedotustilaisuuksia kannattaa asiayhteydestä riippuen järjestää. Haastetta arkeen tuo tiedon löytyminen, pääsääntöisesti verkosta.

Sipilän hallituskauden yksi keskeisimpiä tavoitteita on digitalisaation edistäminen ja käyttöönotto myös viranomaistoiminnassa, kuten virallisten kirjeiden ja asiapapereiden välittämisessä. On uhka, että internetiä käyttämättömät ikääntyneet eivät voi osallistua tasavertaisesti yhteiskuntaan ja syrjäytyvät.

Tilastokeskuksen mukaan (Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimus 2015) Suomessa on noin puoli miljoonaa yli 65-vuotiaista, jotka eivät ole koskaan käyttäneet internetiä. 74–89-vuotiaista 65 prosenttia (= noin 320 000 henkilöä) ei ole koskaan käyttänyt internetiä. Hiukan pienempi joukko eli noin 25 prosenttia (161 000 henkilöä) 65–74-vuotiaista ei tutkimuksen mukaan ole käyttänyt internetiä.

Hallitus teki syyskuussa 2016 linjauksen osana julkisten palveluiden digitalisaation kärkihanketta lainvalmistelusta, jolla veloitetaan kansalaiset sähköisen postilaatikon käyttöönottamiseen vuonna 2018. Valtiovarainministeriö linjasi samassa yhteydessä, että lain tasolla asiointipalvelut turvataan muilla keinoin niille, jotka eivät voi käyttää sähköisiä palveluita.

Tiedon saatavuuden ja saavutettavuuden varmistaminen on yksi merkittävä tekijä osallisuuden turvaamisessa ja tätä vanhusneuvosto voi osaltaan olla tukemassa.

Viestinnän tulee olla monipuolista ja hyödyntää kaikkia mahdollisia viestintäkanavia. Samalla tulee turvata tiedonsaanti ja viestintämahdollisuus myös niille, joilla ei ole mahdollisuutta asioida verkkopalvelujen avulla.

Tiedotteiden tulee olla selkokielisiä ja heikkonäköistenkin saavutettavissa. Kunnan tulee antaa viestinnän asiantuntijuutta resurssina myös vanhusneuvoston käyttöön. Vain näin voidaan turvata tiedon tuottaminen ja välittäminen ikääntyneille kuntalaisille.

Verkostoituvat vanhusneuvostot

Vanhusneuvoston on hyvä tehdä yhteistyötä myös muiden vanhusneuvostojen kanssa. Hyväksi koetut toimintamallit ja käytänteet saadaan näin jouhevammin kaikkien käyttöön. Toisaalta toiminnan karikoiden välttäminen on mahdollista, kun tietoa ja kokemuksia vaihdetaan.

Sidosryhmät ja yhteyshenkilöt

Kunta	<ul style="list-style-type: none">– Kunnanhallitus (Hyvinvointikertomukset)– Valtuustoryhmät– Lautakunnat– Valmistelevat viranhaltijat– Palveluiden tuottajat (mm. sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, hoito- ja hoivapalvelut)
Kolmas sektori	<ul style="list-style-type: none">– Potilasjärjestöt ja paikalliset yhdistykset– Veteraanijärjestöt– Eläkeläisjärjestöt => paikallinen yhteistyö– Vammais- ja nuorisovaltuustot– Liikuntaseurat– Vähemmistöjä edustavat tahot
Muut	<ul style="list-style-type: none">– Punainen Risti– Kulttuuria tarjoavat tahot– Perinteinen ja sosiaalinen media– Alueen oppilaitokset ja koulut– Päiväkodit ja -kerhot– Pelastustoimi– Poliisi– Kyläyhteisöt maakunnissa, omakoti yhdistykset kaupungeissa

EKL:n Vanhusneuvostopäivillä joulukuussa 2016 lausuttua

”

*On ihanaa, kun ikää tulee lisää.
Ymmärrys syvenee,
näkee kaiken yhteyden.
Voi kertoa kokemuksen syvällä
rintaäänellä elämän tositarinoita.
Voi sanoa oppineensa
kokemuksistaan.
Elämästä tulee aina vain
kiehtovampaa ja näkee
kaiken arvokkaana.
Rakkauskäsite laajenee niin,
ettei sillä ole kattoa eikä seiniä.*

Ikääntyvän ihmisen rukous

Herra, tiedät paremmin kuin minä itse, että vuodet vierivät ja että jonakin päivänä on vanha.

Päästä minut pahasta tavastani uskoa, että minun on sanottava jotakin jokaisesta asiasta jokaisessa tilaisuudessa.

Päästä minut hillittömästä halustani, jolla yritän panna järjestykseen jokaisen ihmisen asiat.

Tee minut järkeväksi, mutta ei synkäksi; avuliaaksi, mutta ei jokaisen komentajaksi. Tiedän, että suurelle viisauteni varastolle on kerrassaan pahaksi, etten sitä käytä – mutta tiedät Herra, että haluan muutamia ystäviä ennen kuin elämäntieni päättyy.

Päästä minut vapaaksi loppumattomasta yksityiskohtien kertomisesta – anna minulle siivet, että pääsen asian ytimeen.

Sulje huuleni, etten aina valittelisi vaivojani ja särkyjäni – ne lisääntyvä kaiken aikaa ja intoni kertoa niistä tulee suuremmaksi sitä mukaan, kun vuodet vierivät.

En uskalla pyytää niin paljon myötämielisyyttä, että voisin nauttia toisten kertomista tarinoista, mutta auta minua kuuntelemaan niitä kärsivällisesti. En uskalla pyytää muistini parantumista, mutta pyydän kasvavaa nöyryyttä ja pienempää varmuutta, kun muistini on ristiriidassa toisten muistin kanssa.

Opeta minulle se loistava läksy, että ehkä joskus olen väärässä. Pidä minut kohtuullisena kaikessa – en halua olla pyhimys, sillä jotkut heistä ovat hyvin hankalia ja heidän parissaan on tukala elää – mutta hapan vanha ihminen on pirun loistotekele.

Anna minulle silmät, jotka näkevät hyvää odottamattomissa paikoissa ja anna minun huomata kykyjä ihmisissä, joilla en uskoisi niitä olevan. Suo minulle epätietoisyyttä, että voin sanoa sen myös heille.

– Teksti 1600-luvulta

TOIMINTAA OHJAAVAT LAIT

Vanhusneuvostojen toimintaa ohjaavat lait ovat laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli ns. **Vanhuspalvelulaki** (980/2012) ja siinä pykälät Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemisesta (§5) ja Palvelujen riittävyyden ja laadun arvioinnista (§6). Sen lisäksi kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on vuosittain arvioitava iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien sosiaalipalvelujen riittävyyttä ja laatua alueellaan.

Palvelujen laadun ja riittävyyden arvioimiseksi kunnan on kerättävä säännöllisesti palautetta palveluja käyttäviltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä kunnan henkilöstöltä. Lisäksi kunnan on koottava tiedot palveluihin käytetyistä taloudellisista voimavaroista sekä henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon sosiaaliasiamiehen vuosittaisessa selvityksessä esitetyt havainnot.

Kuntalaissa (410/2015) tuodaan esiin asukkaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet (§22) kunnan toimintaan. Laissa tuodaan esiin valtuuston velvollisuus pitää huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista, joita ovat mm. kuulemiset ja asukkaiden mielipiteiden selvittämiset. Laki sisältää myös vanhusneuvoston asettamista, sen toimintaedellytyksistä huolehtimista ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamista ohjaavan pykälän (§27). Vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Tulevan maakuntauudistuksen valmistelu on opasta kirjoitettaessa meillä. **Maakuntalain luonnoksessa** (HE 15/2017 vp) linjataan maakunnan asukkaiden ja palvelun käyttäjien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia (§23) maakunnan toimintaan. Lisäksi edellytetään maakunnan asettavan seuraavat vaikuttamistoimielimet (§26), mm. ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi maakunnan vanhusneuvosto.

Vaikuttamistoimielinten jäsenet tulee valita maakunnan kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten jäsenistä siten, että kustakin valitaan vähintään yksi edustaja. Maakuntahallituksen on huolehdittava edellä tarkoitettujen elinten toimintaedellytyksistä.

Vanhusneuvostolle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa maakunnan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta ja vaikuttamistoimielimet tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen maakunnassa.

ULLA WALLINSALO

LÄHTEET JA LISÄTIETOA

- Vanhusneuvosto-opas, Sitra ja EETU, toim. Jari Latvalahti, Helsinki 2015
- Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen, deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Suomen Kuntaliitto, 2011.
- Vallakas – kuntalaisen vaikuttamisopas, Jukka-Pekka Rantakokko J-P, Lehtinen T., Lundström I., Kenni M. Kuntaliitto 2009.
- Kuntaliiton julkaisusarja nro 04.2017. Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä, Jari Kannisto. Eläketurvakeskuksen tilastoja 04/2017.
http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ministeri-vehvilainen-kutsuu-jarjestot-neuvonpitoon-sahkoisista-palveluista
- Tilastokeskus, mm. http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- Vanhusneuvostopäivät 12.–16.12.2016
www.tilastokeskus.fi, www.findikaattori.fi, www.elaketurvakeskus.fi
- Kuntalaki 22§, 27§ (410/2015)
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli Vanhuspalvelulaki 5§, 6§, 11§ (980/2012, 11§ 2015/416)
- Luonnos maakuntalaista 23§, 26§ (15/20167 vp) = Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.)
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_15+2017.pdf
- Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2017:6
- Ikäihmiset ja sähköinen asiointi, miten saadaan kaikki mukaan? Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry Valli ja Ikäteknologiakeskus, 2016
- Vanhusneuvostot vapaaehtoistyön asialla -vinkkivihko. Valtaa vanhuus -verkosto ympäristöministeriön tuella. Joulukuu 2016.
- Vanhusneuvostojen rooli ja vaikutusmahdollisuudet ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämisessä. Ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman 2013–2017 työpapereita 1/2017, ympäristöministeriö, 5.4.2017.

ILPO ROSSI

Tarja Pajunen
sosiaalipoliittinen asiantuntija
040 574 7515
tarja.pajunen@elakkeensaajat.fi

**Eläkkeensaajien
Keskusliitto EKL ry**

Pensionstagarnas Centralförbund PCF rf

www.elakkeensaajat.fi